

РОЗДІЛ III. ФОЛЬКЛОРИСТИКА

УДК 398(477)

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2022-1-16>

ПОЕТИКА ЗАМОВЛЯНЬ СЛОБОЖАНСЬКОГО КРАЮ

Токар Н. В.

*старший викладач кафедри української філології та журналістики
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
пр. Гагаріна, 72, Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0002-3872-8289
nataljatokar@bigmir.net*

Заєць Г. В.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національний університет «Одеська юридична академія»
вул. Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-5318-5780
anyazaec@ukr.net*

Ключові слова: *ритуал,
замовляння, магія, жанр,
обряд.*

Одним із найдавніших виявів словесної магії є народні замовляння. Їх зародки пов'язані з ритуальними діями доміфологічної та міфологічної доби, а витoki сягають анімістичних вірувань в одухотвореність, олюдненість живої і неживої природи та здатність людини за допомогою магічних дій впливати на неї. Первісні люди з практичною метою використовували різноманітну магію, наприклад для лікування хвороб, підвищення родючості, впливу на погодні умови, завдання шкоди ворогам тощо. Обов'язковим складником таких дій був словесний супровід, зумовлений вірою в його надзвичайні можливості. Згодом він виокремився в окремий вид магії. Однак матеріали фольклорних експедицій свідчать про те, що сила таких ритуалів досить міцна й досі. Можна з впевненістю стверджувати, що вони використовувалися з практичною метою ще в 90-х рр. ХХ ст., а можливо, і зараз. У статті здійснено комплексний аналіз замовлянь, зібраних на Сватівщині Луганської області. Простежено становлення жанру, визначено функції та розглянуто класифікації провідних науковців. Дослідження замовлянь слобожанського краю здійснене в таких аспектах, як мета застосування, об'єкт впливу, сюжет, символіка тексту й окремих фраз, поетика жанру. З'ясовано, що метою застосування є вплив на здоров'я людини, родинні відносини, побутові ситуації, захист від ворогів. Сюжет замовлянь поєднує християнську та язичницьку традиції. Визначено спорідненість жанру з народною казкою, з'ясовано вид міфологічного джерела. З порівняльною метою зіставлено тексти Сватівщини кінця ХХ ст. та запорізького краю кінця ХІХ ст.

THE POETICS OF SPELLS OF THE SLOBOJAN REGION

Tokar N. V.

*Senior Lecturer at the Department of Ukrainian Philology and Journalism
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
Gagarin ave., 72, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3872-8289
nataljatokar@bigmir.net*

Zaiets H. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Applied Linguistics
National University "Odesa Law Academy"
Fontanska doroha str., 23, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5318-5780
anyazaec@ukr.net*

Key words: *ritual, spells, magic, genre, rite.*

Folk spells are the oldest manifestation of verbal magic. Their origins are connected with the ritual actions of the mythological and before mythological era, and the origins go back to animistic beliefs in spirituality, the humanization of living and inanimate nature and the ability of man to influence it through magical actions. Primitive people used a variety of magic for practical purposes, such as: curing diseases, increasing fertility, influencing weather conditions, harming enemies, etc. A mandatory component of such actions was the verbal accompaniment, due to the belief in his extraordinary capabilities. Later, it became a separate type of magic. However, the materials of folklore expeditions show that the power of such rituals is still quite strong. It is safe to say that they were used for practical purposes as early as the 90s of the 20th century, and perhaps even now. In the article, a comprehensive analysis of spells collected in the Svativcky region of the Luhansk region is carried out. The development of the genre, function and classification of leading scientists is traced. The study of the spells of the Slobojan region was carried out in the following aspects: the purpose of application, the object of influence, the plot, the symbolism of the text and a separate phrase, the poetics of the genre. It was found that the purpose of application is to influence human health, family relationships, everyday situations, and protection from enemies. The plot of the spells combines Christian and pagan traditions. The affinity of the genre with the folk tale is determined, the type of mythological source is clarified. For a comparative purpose, the texts of Svativshchyna of the end of the 20th century were compared with the texts of Zaporizhzhia region at the end of the 19th century.

Одним із найдавніших пластів словесної магії є народні замовляння. Їх виникнення пов'язане з первісним світоглядом та виконанням ритуальних дійств. Зародки жанру вбачаємо в анімістичних віруваннях в одухотвореність, олюдненість живої і неживої природи та здатність людини за допомогою магічних дій впливати на неї. Людське суспільство на низькому щаблі розвитку з практичною метою використовувало різноманітну магію, наприклад для лікування хвороб, підвищення родючості, впливу на погодні умови, завдання шкоди ворогам тощо. Обов'язковим складником таких дій був словесний супровід, зумовлений

вірою в його надзвичайні можливості. Однак, як свідчить аналіз джерел усної народної творчості, зокрема й зібраного матеріалу фольклорної експедиції, здійсненої влітку 2021 р., віра людей у надзвичайну силу таких ритуалів досить міцна й донині. Підтвердженням думки є занотовані тексти виконувачок замовлянь Г. Баєвої (1913–2002 рр.) та В. Полупан (1925–1999 рр.), а також деякі відомості про дії, якими вони супроводжувалися, зібрані авторками статті на території Слобожанщини, а саме на Сватівщині (с. Кармазинівка Луганської області). Відомо, що ці замовляння з практичною метою використовували ще в

90-х рр. XX ст., проте є всі підстави вважати, що схожі ритуали побутують і досі.

Тож метою статті є аналіз та спроба тлумачення замовлянь, зібраних у с. Кармазинівка Сватівського району Луганської області.

Безперечно, найвидатнішим дослідником етнорегіону Слобожанщини залишається Микола Сумцов. Науковець зі світовим ім'ям, видатний етнограф, фольклорист, літературознавець, він присвятив низку праць місцевості, де минуло все його свідоме життя. До найбільш відомих належать «Очерки народного быта. Из этнографической экскурсии 1901 г. по Ахтырскому уезду Харьковской губернии» (1902 р.), «Слобідськоукраїнські історичні пісні» (1914 р.), «Слобожане. Историко-этнографічна розвідка» (1918 р.) тощо.

У полі зору наукових зацікавлень сучасних дослідників перебуває обрядова творчість регіону, народні знання та звичаї, традиції кобзарства Слобожанщини. Це, зокрема, було предметом розгляду у працях С. Швидкого, С. Маховської, В. Приходько та інших учених. Тож наше дослідження стане ще одним внеском у розвиток фольклористики краю.

Дослідник давньої української міфології В. Войтович подає таке визначення замовляння: «Замовляння, заговор, примовка, примова – молитвослов магічного характеру, основою якого є віра в чудодійну силу слова як засобу впливу на вищі духовні сили» [1, с. 184]. Автор літературознавчої енциклопедії Ю. Ковалів переконаний, що замовлянням є «наділена жанровими ознаками відносно стійка словесна ритмічна формула фольклору, усталені вислови якої вважаються засобом впливу на доквілля, на перебіг подій та досягнення певних результатів» [7, с. 380]. За спостереженнями відомого етнографа й фольклориста Ф. Колесси, замовляння, чи то замовлювання, – це «формули бажання, з якими, у розумінні примітивної (первісної) людини, пов'язана непереможна магічна сила чарів, тобто змога впливати на природу, світ людей у бажаному напрямі» [6, с. 30]. Отже, усі дослідники одностайні в тому, що замовляння є засобом впливу словом.

Первісно замовляння не існували самостійно, а були частиною ритуалу, до якого входили також дії магічного характеру та жертвоприношення. Про архаїчність таких обрядів свідчать наскельні малюнки й археологічні знахідки, датовані ще добою палеоліту та мисливським устроєм. Цікаво, що здійснювали їх лише жінки, на відміну від пізніших часів, коли жерцями були чоловіки. Пояснення такого розподілу обов'язків у первісному суспільстві досить просте: у той час, як чоловіки полювали на звіра, жінки «допомагали» їм, виконуючи ритуали-імітації над фігурою тварини. Це були рухи, що передавали процес полювання, без-

посереднє вбивство тварини, яке в пізніші часи трансформувалося в жертвоприношення, та певні фрази, які, імовірно, мали на меті налякати чи переконати звіра. Дослідник В. Давидюк зазначає: «Початкові функції цього явища були не стільки в неадекватному сприйнятті реальності, як у зумисному її викривленні. Неадекватність сприйняття світу тоді полягала в іншому – в уявленні, що тварини розуміють не тільки людські вчинки, а й людську мову» [3, с. 18]. Отже, звірі через свою копію з каменю чи кістки (анімістичне сприйняття) повинні були почути звернення, виголошене під час дійства.

З розвитком міфологічного мислення утилітарне призначення ритуалу ускладнюється. Його дія спрямовується не на сам об'єкт, а опосередковано, через вищі сили, які, за уявленнями, здатні вплинути на нього. Таким переважно був персоналізований світ природи, як, наприклад, земля Тетяна чи вода Уляна, до яких люди зверталися по допомогу.

Отже, замовляння як найстаріший вид фольклору зберегли свою первісну функцію від початку виникнення й до наших днів, на відміну від інших жанрів. Видозміни з розвитком суспільства відбулися в ритуалах. Із часом слово перебрало на себе основну функцію, іноді зовсім витіснивши дію. Однак багато замовлянь дійшли до нас також у складі обряду з притаманними йому складниками (час, місце, дія, жертва).

Польський дослідник А. Гейштор визначав два різновиди ритуалів, що побутували у слов'янських племенах: домашні та святкові. Перші здійснював голова сім'ї чи роду, другі – жерці, які мали надзвичайний вплив. Науковець зазначав: «В обох різновидах ритуалів були наявні всі складники культу: молитви, жертвоприношення та магічні дії» [2, с. 201]. З відомих причин (утаємнення, поширення християнства) найменше відомостей дійшло про словесне вираження культу. Слово «молитва» автор виводить із праслов'янського, що означає «заклик», «прохання». Воно виконує ті самі функції, що й замовляння. Тож є тенденція до ототожнення понять «замовляння», «молитва», «заклинання».

Дослідник слов'янської міфології В. Войтович стверджував: «Молитва – це своєрідний код, який відкриває шлях до висот духовного пізнання. Оживлення й одухотворення природи наші предки поєднували з думкою про те, що всі стихії – Сонце, Місяць, Вітер, Вогонь, Вода тощо – людиноподібні та мають божественну душу. Налагодження добрих стосунків із ними досягається молитвами, замовляннями, заклинаннями, жертвоприношеннями» [1, с. 320].

На магічну силу слова в замовленнях (заговорах), заклинаннях, закляттях вказував відомий

український учений І. Огієнко: «Слово, належно й своєчасно сказане, має велику й чудодійну силу: воно лікує, приносить добро («благословення») або, навпаки, сильно шкодить» [5, с. 189]. Принципової різниці в зазначених жанрах науковець не бачав: «Різниці між заговором і заклинанням тепер немає, і їх змішують одне з одним. <...> Заклинання – це той же заговор, але у формі приказу <...>» [5, с. 193, 195]. До них же він відносив молитву: «Багато заговорів являють собою стародавню молитву, щоб бог змилосердився над хворим; але є й дуже давні заговори, часом прикази та страхання вищої сили» [5, с. 193].

Тож можемо констатувати, що погляди науковців на функції, природу замовлянь (заговорів, заклинань тощо) та значення слова в системі жанру загалом однакові.

Замовляння, маючи основний інструмент впливу – слово, спрямовують його на різні об'єкти. І. Огієнко виокремлював заговори на ворогів, на хвороби (кровотечу, зуби тощо), на вроки й смерть, на кохання, красу, на сили природи, супроти нечистої сили тощо [5].

Ю. Ковалів класифікував замовляння за жанрами: звертання, побажання, прохання, молитви, епічні формули, формули-абракадабри, діалоги, знахарські поради тощо [7, с. 380].

В. Войтович поділяв замовляння на звертання до темних сил та до образу світу, вирізняючи їх за часом виконання: перші виконувалися вночі, а другі – на сході сонця.

Фольклористка Г. Сухобрус виділяла замовляння господарські, лікувальні, родинно-побутові, суспільно-громадські [10, с. 93].

Класифікації Г. Сухобрус, В. Войтовича та І. Огієнка можна розглядати в єдності, оскільки вони рухаються від загального до конкретного. Найширшим є поділ В. Войтовича за метою: на добро чи на зло. Його можна застосувати до будь-якого замовляння. Вужчою є типологія Г. Сухобрус, яка відображає сферу застосування. Класифікація ж І. Огієнка деталізує попередню за метою та за об'єктом впливу.

Аналіз замовлянь, зібраних на Сватівщині, пропонуємо здійснити з таких позицій: мета застосування, об'єкт впливу, сюжет, символіка тексту й окремих фраз, поетика жанру.

Як уже зазначалося, досліджувані тексти використовували з практичною метою наприкінці ХХ ст. Відразу висловимо засторогу від ототожнення їх із поширеними на початку 1990-х рр. шахрайськими схемами, метою яких було ошуканство. Зібрані нами замовляння використовувалися переважно в родинному колі або на прохання знайомих. Винагорода виконавцю ритуалу в такому разі залежала від бажання того, хто звернувся по допомогу. Матеріальна подяка від членів родини

була неприйнятною, адже ритуальне дійство сприймалося частиною сімейних відносин, проявом піклування, захисту.

Виконували замовляння здебільшого жінки старшого віку, які мали до цього здібності. На Сватівщині їх називають «бабками», рідше – «шептухами». Якщо трапилася біда, треба звернутися до «бабки», щоб пошептала, вилила воском переляк, викачала яйце тощо. Не кожна жінка може виконувати магичні дії. Ці знання й словесні формули передавалися у спадок і були глибоко втаємниченими. Якщо жінці перед смертю не вдалося передати свій дар, вона помирала важко, у муках. Ця наступність дуже давня та сягає, безумовно, доби язичництва, коли склався міфологічний світогляд. З'явилася особлива й дуже впливова каста обраних, які могли спілкуватися з божествами, духами, силами природи. Щодо цього І. Огієнко зазначав: «З богом не можна говорити звичайною буденною мовою – він цієї мови не зрозуміє та не послухає. Треба знати Божу мову, і її, власне, знали волхви. <...> Знати належне слово можуть не тільки чоловіки, але й жінки: відунки, чаклунки чи відьми» [5, с. 189]. Відомо, що в міфологічну добу магичні ритуали у храмах чи на капищах виконувалися чоловіками, однак у родинно-побутовій сфері магичні дії могли здійснювати й утаємничені жінки.

У наш час на досліджуваній території замовляння виконуються переважно жінками. Чоловіки ж здебільшого мають дар костоправства, хоча він трапляється іноді й у жінок. В. Давидюк зазначає, що в давніх українців, греків, римлян, галлів та деяких інших племен «більш звичним явищем можна вважати знахарку чи відьму» [4, с. 237] на відміну від кочових за походженням народів: мордві, росіян, татар тощо.

Замовляння, зібрані на Слобожанщині, мають на меті вплинути на здоров'я людини, родинні взаємини, побутові ситуації, захистити від ворогів. Найпоширенішими серед них є лікувальні: від ячменю, чиряків, зубного болю, переполоху, грудної жаби. Спільним для них є персоніфікація недуги, який набуває рис живих істот. В. Давидюк вважає, що олюднення хвороби властиве пізнішим за часом виникненням дистанціальним замовлянням зі сформованою міфологічною основою: «<...> хвороба уявляється вже чимось менш зловіщим, а разом із тим і менш винятковим. <...> Тут вона сприймається вже як щось загальновідоме й повсякденне» [4, с. 248]. Фольклорист класифікує замовляння відповідно до специфіки міфологічного джерела, виділяючи реінкарнальну, апотропеїчну, дистанціальну, імітативно-імперативну міфооснови. Осередком реінкарнальних заговорів є уявлення про переродження людини під впливом обряду зцілення, апотропеїчні замовляння

передбачають зцілення як наслідок залякування хвороби, дистанціальні виконують роль відсилення, імітативно-імперативні спрямовані на встановлення порядку, порушеного недугою.

Вплив магічного слова в аналізованих замовляннях спрямований на вигнання чи самознищення хвороби, що підтверджує думку про їх дистанціальний характер. У процесі лікування переполоху наприкінці промовляли такі слова (тут і далі фонетику збережено): «<...> ссилаю на очерета і на болота, на чистій воді, на гнилі колоди. Там тобі пропадати, а назад не повертатися». В іншому варіанті додано такий рядок: «На гнилі колоди, де гора горою не сходить, де ледський глас не заходить». Тут хворобу відсилають ще далі, звідки немає вороття. У першому разі місце заслання сприймається порубіжжям між світом живих і мертвих, у другому – потойбіччям, куди немає доступу живим. Нетиповим, з огляду на думку Ю. Коваліва, є місце заслання в замовлянні від чиряків: «<...> место твое на осине, на самой вершине. Там тебе быть и назад не возвращаться» (рос.). Однак, незважаючи на очевидну різницю, і земний, і небесний простір сприймаються як світ мертвих. Спільним також є персоніфіковане звернення до хвороби, реалістичність якого підсилено номінацією «Чирій Василій». Крім названих, в аналізованих текстах вжито звертання до ячменю, буровика, сил природи: зорі, місяця, землі Тетяни, води Уляни.

У дещо видозміненій формі ці закінчення побутували в замовляннях від уроків, пристріту й переполоху Запоріжчини, записаних на початку ХХ ст. етнографом Яковом Новицьким, зокрема: «<...> на очерета, на болота, на бистрії води, де лежать гнилі колоди!», «<...> на очерета, на болота, де людський голос не заходить, де півні не співають», «<...> на луга ссилаю, на безплідні дерева, де люди не ходять, де християнський голос не заходить» [9, с. 31, 32]. Перші два варіанти майже ідентичні Слобожанським. Останній різниться місцевістю, проте з огляду на територіальну належність замовлянь не є винятковим. Загалом обидва варіанти схожі семантично, адже символізують похмурий, непридатний для життя простір. Однакові закінчення, а іноді й зміст (ми не можемо говорити про повну ідентичність, через варіативність жанру) в заговорах Слобожанщини та Запоріжчини свідчать про спільне походження від носіїв етнокультурного регіону Запорожжя, звідки відбувалося заселення Слобідської України. На це частково вказують і народні перекази (та й назва) с. Кармазинівки Сватівського району, звідки родом носії досліджуваних текстів. Значимо, що вказані кінцівки, або закрепи, не властиві текстам збірки за редакцією М. Москаленка [11]. Варто звернути увагу й на часову дистанцію між

аналізованими записами та замовляннями, зібраними Я. Новицьким. Вона свідчить про незмінність словесно-обрядової формули щонайменше впродовж століття.

Поряд із відсиленням хвороби вживаються замовляння на її самознищення. Ми натрапили на такі кінцівки: «<...> засохни, как сучек» (від чиряків), «<...> купи себе топорок, секи себе попереk» (від ячменю).

Дослідник Ю. Ковалів визначив, що мотив відсилення хвороби у глухі місця поширений серед південних і східних слов'ян [7, с. 381]. Ці словесні формули наближають замовляння до генетично споріднених казок. Однак якщо в аналізованому жанрі вони вказують на кінцевий результат – долання хвороби, то в казках є зав'язкою подій, з яких починаються випробування героя. Для прикладу можна навести казки «Юрза-Мурза і стрілець-молодець», у якій цар посилає героя «туди, не знати куди», або «Дідова дочка й бабина дочка», де дід завозить дочку у великий ліс, що сприймається аналогом потойбіччя. В. Давидюк віднаходить цей сюжет і в казках про тварин, зокрема в «Котику і півнику»: «Несе мене лиска за зелені ліски, за жовті піски, за бистрії води, за високі гори!» [4, с. 41]. Слово в казках має магічний вплив, який змушує виконати волю мовця. В основу цього уявлення покладено переконання, що звірі розуміють людську мову. Це ж стосується заговорів, у яких слово впливає на предмет звернення через усвідомлення ним сказаного. Важливого значення при цьому набуває ритм, властивий віршованим текстам кумулятивних казок. Їх В. Давидюк вважає прообразами замовлянь. Отже, спільною рисою для обох фольклорних жанрів вважаємо також магічну функцію слова.

Меншою за поширенням є група замовлянь від вроків, які покликані захистити від «злого ока», «лихого слова». Про це свідчать такі слова: «Замовляю всем врагам рота, губи, зуби й щелепи», «Святая белая заря, закрой моим врагам глаза». Тематично до цієї групи належить і молитва (за визначенням виконавців) про загальний захист людини, яка закінчується словами: «Мати Божа буде слово промовляти, ангели будуть душу й тіло захищати». Очевидно, що перші два заговори є більш архаїчними, оскільки об'єктом впливу є частини людського тіла, а суб'єктом звернення – зорі й інші сили природи. Маркером захисного замовляння є характерна колористика «белая заря», що свідчить про добрі наміри виконавця.

До іншої тематичної групи належить замовляння родинних відносин. Його мета – щастя та лад між подружжям. Текст побудовано у формі оповіді на християнський мотив, який закінчується наказом: «<...> як нас Господь парував, так щоб ми жили хорошо». Характерною рисою

є відсутність сюжетної єдності та причинно-наслідкових зв'язків між розповідною частиною і кінцівкою.

Єдиним серед зібраних є заговор, що покликаний допомогти знайти загублене. Ми віднесли його до побутової групи. Замовляння закінчується наказом: «Станьте в рази на место, як цар у кресло».

Обидва замовляння належать до імітативно-імперативних в основі, за визначенням В. Давидюка. Їх зміст спрямований на відновлення космічного порядку, порушеного впливом негативних чинників. Ця група, як зазначає дослідник, належить до найпізніших за часом виникнення.

Сюжетна канва замовлянь важко піддається аналізу. Це зумовлюється відсутністю причинно-наслідкових зв'язків, характерних для більшості літературних жанрів, на чому наголошує дослідниця М. Новикова: «У замовляннях причинно-наслідкового сюжету немає взагалі, а оповідь розгортається за дивним для нас принципом аналогії» [8, с. 17].

Труднощі викликає й накладання християнських мотивів на більш давні, язичницькі. Варто зазначити, що різниця тут значно глибша, ніж на рівні мотивів. Християнське відчуття світу та людини в ньому цілком відмінне від доісторичного. Отже, завдання дослідника – виявити первинний зміст і простежити його трансформацію під впливом світоглядних змін. Більшість замовлянь, які дійшли до нас, містять в основі первісне розуміння буття. Ідеться про доязичницькі вірування, такі як анімізм, фетишизм, тотемізм. Це підтверджує архаїчність жанру, якщо порівнювати з іншими творами усної словесності, за винятком хіба що казок, де згадані парадигми також простежуються. З позиції образності ці твори значно багатші за ті, які пов'язані з християнством, де єдиноможливим поясненням світу є Божа воля. Доміфічні ремінісценції в замовляннях присутні на рівні символічно-образної системи та ритуального супроводу. Однак наявні в них і християнські образи: Господа, Матері Божої, святих, янголів, царів тощо.

Так, замовляння від вороків (або на ворогів) поєднує дві світоглядні моделі. Маючи язичницький зачин («Вихожу за ворота, замовляю всем врагам рота, губи, зуби і щелепи»), епічна частина є відгомонам християнських сюжетів

із характерними образами Бога, біблійних царів Давида й Соломона: «Господи, вспомяни своего отца Давыда и кратость его». Заключна частина, або закрєп, поєднує ці елементи: «<...> тогда на меня суд и зло найдет, когда Саламонова жена с того света придет». Згадка про дружину біблійного царя Соломона вжита в контексті потойбіччя. Символічний вихід за ворота означає перехід у світ мертвих. В. Войтович зазначає: «Людина вірила, що мертві могутніші від живих, а тому в замовляннях зверталася до образу світу, утіленого в них та у природних явищах» [1, с. 184]. Ворота, поріг символізують межу, перетнувши яку, виконавець набуває сили мертвих, тому здатен впливати на ворогів. Закінчення аналізованого замовляння має риси імітативно-імперативного міфу (за В. Давидюком), зміст якого становить «абсурдність порушення усталеного прядку» [4, с. 251]. Завдання закрєпи – ввести в оману, дослівно воно означає неможливість заподіяти лихо, як і повернутися з того світу. В. Давидюк називає такі заговори паралелістичними.

Замовляння, які нам вдалося зібрати, за видовою належністю є переважно заклинаннями. За визначенням В. Войтовича, заклинання, закляття є молитовним зверненням до Бога; це те саме, що замовляння, проте в наказовій формі. Науковець зазначає: «Спочатку заклинання були на ворогів, як і ворожіння, згодом з'явилося багато заклинань у формі замовлянь на хвороби: на кровотечу, на зубний біль, на укуси змії» [1, с. 183].

З огляду на це можна стверджувати, що тексти Сватівщини є синкретичними утвореннями, де поряд із християнськими мотивами звучать звернення до сил природи, персоніфікованих недугів, тварин тощо: «<...> засохни, как сучек» (від чиряків), «<...> купи себе топорок, секи себе попереки» (від ячменю).

Проаналізувавши замовляння Слобожанщини, можемо підсумувати, що вони є типовими для етнорегіону побутування та водночас мають своєрідне лексико-сміслові вираження. Об'єктом впливу здебільшого є хвороби, родинні відносини, вороги. Поетика жанру тяжіє до заклинання як різновиду замовлянь, в основу яких покладено дистанціальні та імітативно-імперативні міфи. Мотив відсилання хвороби у глухі місця, властивий дистанціальним міфам, споріднює аналізовані замовляння з казками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтович В. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 664 с.
2. Гейштор А. Слов'янська міфологія / пер. з польськ. С. Гіріка. Київ : Кліо, 2014. 416 с.
3. Давидюк В. Вибрані лекції з українського фольклору (в авторському дискурсі) : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., виправл., доп. і перероб. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2014. 448 с.
4. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору : монографія. Луцьк : Волинська книга, 2007. 324 с.

5. Митрополит Іларіон (Огієнко І.). Дохристиянські вірування українського народу: історично-релігійна монографія. Київ : Обереги, 1992. 424 с.
6. Колесса Ф. Українська усна словесність. Львів : Накладом фонду «Учітеся, брати мої», 1938. 645 с.
7. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-укл. Ю. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.
8. Новикова М. Прасвіт українських замовлянь: передмова. *Українські замовляння* / упор. М. Москаленко. Київ : Дніпро, 1993. С. 7–33.
9. Новицький Я. Твори : у 5 т. Запоріжжя : ПП «АА Тандем», 2007. Т. 2. 510 с.
10. Сухобрус Г. Замовляння. Українська народна поетична творчість. Київ : Радянська школа, 1965. 418 с.
11. Українські замовляння / упор. М. Москаленко. Київ : Дніпро, 1993. 309 с.

REFERENCES

1. *Voitovych, V. (2002). Ukrainiska mifolohiia [Ukrainian mythology]. Kyiv: Lybid, 664 p. [in Ukrainian].*
2. *Geishtor, A. (2014). Slovianska mifolohiia [Slavic mythology], transl. from Polish S. Hirik. Kyiv: Klio, 416 p. [in Ukrainian].*
3. *Davydiuk, V. (2014). Vybrani lektzii z ukrainskoho folkloru (v avtorskomu dyskursi): navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Selected lectures on Ukrainian folklore (in the author's discourse): study guide for students of higher educational institutions]. 3rd ed., corr., suppl. and revised. Lutsk: PVD "Tverdynia", 448 p. [in Ukrainian].*
4. *Davydiuk, V. (2007). Pervisna mifolohiia ukrainskoho folkloru: monohrafiia [Primordial mythology of Ukrainian folklore: monograph]. Lutsk: Volynska knyha, 324 p. [in Ukrainian].*
5. *Іларіон, metropolitan (Ohiienko, I.) (1992). Dokhrystyianski viruvannia ukrainskoho narodu: istorychno-relihiina monohrafiia [Pre-Christian beliefs of the Ukrainian people: historical and religious monograph]. Kyiv: Oberehy, 424 p. [in Ukrainian].*
6. *Колесса, Ф. (1938). Ukrainiska usna slovesnist [Ukrainian oral literature]. Lviv: At the expense of the "Learn, my brothers" fund, 645 p. [in Ukrainian].*
7. *Kovaliv, Yu. (ed.) (2007). Literaturoznavcha entsyklopediia [Literary encyclopedia], in 2 vols. Kyiv : Akademiia, vol. 1, 608 p. [in Ukrainian].*
8. *Novykova, M. (1993). Prasvit ukrainskykh zamovlian: peredmova [Ancient world of Ukrainian spells: preface]. Ukrainski zamovliannia [Ukrainian spells] / M. Moskalenko (ed.). Kyiv : Dnipro, pp. 7–33 [in Ukrainian].*
9. *Novytskyi, Ya. (2007). Tvory [Writings], in 5 vols. Zaporizhzhia: Private enterprise "AA Tandem", vol. 2, 510 p. [in Ukrainian].*
10. *Sukhobrus, H. (1965). Zamovliannia. Ukrainiska narodna poetychna tvorchist [Spells. Ukrainian folk poetic creativity]. Kyiv: Radianska shkola, 418 p. [in Ukrainian].*
11. *Moskalenko, M. (ed.) (1993). Ukrainski zamovliannia [Ukrainian spells]. Kyiv: Dnipro, 309 p. [in Ukrainian].*